

De weg van de Oktoberrevolutie blijft geldig

Over het vraagstuk van de staat, het revolutionair geweld, en de dictatuur van het proletariaat

Krishna Chakraborty

Marxistische Studies Nr. 39, 1997

De grote Oktoberrevolutie was de eerste zegevierende revolutie van het proletariaat en ze volgde de weg van de socialistische of proletarische revolutie. De burgerij werd met revolutionair geweld omver geworpen.

De dictatuur van het proletariaat werd ingesteld. Dat betekent dat het proletariaat de macht uitoefent in bondgenootschap met de andere onderdrukte massa's.

Daarmee werd bewezen dat het marxistisch concept van het wetenschappelijk socialisme geen utopie was, maar het onvermijdelijke resultaat van de wet van de ontwikkeling van de maatschappij. De Oktoberrevolutie toonde tegelijkertijd de juistheid aan van Lenins historische ontdekking: dat het wereldkapitalisme, eens het in zijn hoogste stadium, het imperialisme komt, stervend is en dat het tijdperk van de proletarische revolutie begonnen is.

Door een krachtige socialistische economie op te bouwen die steeds maar groeide, en door een hoogstaande beschaving te ontwikkelen midden de vijandige omsingeling door de imperialistische landen, bracht de Oktoberrevolutie een vernietigende slag toe aan de theorieën van Trotski. Ze bevestigde de stelling van Lenin dat door de ongelijke ontwikkeling van het kapitalisme, de socialistische revolutie in één land kan plaats hebben en standhouden.

De Oktoberrevolutie was een socialistische revolutie in een onderontwikkeld land.

Daardoor toonde ze het bewuste proletariaat dat tijdens de periode van het imperialisme, het klassenkarakter van de staat in een bepaald land bepalend is voor de fase van de revolutie en niet de zogezegde rijpheid van het kapitalisme. Zo heeft zij allen die het marxisme wilden herleiden tot economisch determinisme op hun plaats gezet.

De Oktoberrevolutie, een gebeurtenis van wereldbelang

Hoewel de Oktoberrevolutie in Rusland plaats had, was ze toch een gebeurtenis van wereldbelang. Zij maakte de fundamentele marxistische principes in Rusland waar. Proletarisch internationalisme was één van haar leidende kenmerken. Zij toonde de arbeiders dat geen enkele strijd van de arbeidersklasse, hoe groot en heldhaftig die ook is, vandaag de dag tot de revolutie kan leiden, tenzij hij geleid wordt door het marxisme en het proletarisch internationalisme. Ze maakte de hele wereld duidelijk dat als de bevrijdingsstrijd, tijdens de periode van het imperialisme en van de proletarische revolutie, geleid wordt door de nationale burgerij, deze niet tot zijn logisch einddoel zal komen en als "halfbakken" zal eindigen. En dat is ook waar voor de strijd in kolonies en semi-kolonies (het gaat dan over de burgerlijk democratische revoluties in die landen).

Niet alleen het bewuste proletariaat, maar alle onderdrukten ter wereld kregen het volste vertrouwen in de Oktoberrevolutie en in haar lessen. Daarom inspireerde ze niet alleen de organisaties van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen maar ook de bevrijdingsstrijd in de kolonies en semi-kolonies. De eerste helft van de XXe eeuw kende talrijke strijdbewegingen van de arbeidersklasse en van bevrijdingsstrijd in de hele wereld. De USSR, gesticht door de Oktoberrevolutie werd de citadel van de proletarische wereldrevolutie.

De glorierijke en beslissende rol die de USSR speelde in de Tweede Wereldoorlog en de enorme offers van het sovjetvolk om de mensheid te verlossen van de fascistische krachten, beïnvloedde alle progressieven die de wereldvrede nastreefden. Daardoor werden ze aangetrokken tot het socialistisch ideaal. De eindoverwinning op de fascisten bracht een onbetwist overwicht van het socialisme op het imperialisme-kapitalisme mee. De indrukwekkende overwinning van de USSR in de Tweede Wereldoorlog was niet alleen een militaire overwinning op de asmogendheden Duitsland, Italië en Japan; ze verzwakte ook het wereldimperialisme in zijn geheel. Dat schiep uiterst gunstige voorwaarden voor de groei van de bewegingen van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen en voor de overwinning van de bevrijdingsstrijd in de kolonies en semi-kolonies.

De landen van Oost-Europa die bezet waren door de nazi's, werden tijdens de oorlog bevrijd. Het werden democratische volksrepublieken en later socialistische landen. Het proletariaat leidde de democratische volksrevoluties in China, Noord-Korea, Vietnam en Cuba naar de overwinning. Verschillende kolonies en semi-kolonies bereikten hun politieke onafhankelijkheid. Maar omdat die strijd onder leiding stond van de nationale burgerij, verwezenlijkten ze hun burgerlijk democratische revoluties slechts gedeeltelijk en op verminkte wijze.

Na de oorlog ontstond er naast het imperialistische oorlogskamp een socialistisch kamp voor de vrede. En een steeds groeiende socialistische markt rees op naast de kapitalistische markt.

Al die veranderingen versterkten het geloof en vertrouwen van het volk en meer bepaald van de arbeidersklasse in de weg van de Oktoberrevolutie.

Maar de contrarevoluties in de landen van Oost-Europa en de USSR en de steeds sterker wordende revisionistische tendensen in sommige socialistische landen vandaag, China in het bijzonder, hebben veel twijfel en verwarring doen ontstaan over de geldigheid van de weg van de Oktoberrevolutie. De geniepige propaganda en leugencampagnes van de burgerlijke ideologen tegen het communisme komen daar bovenop.

Het is normaal dat de gewone man beïnvloed wordt door de impact van dergelijke gebeurtenissen. Hij wordt geïnspireerd en aangemoedigd tijdens periodes van opgang en van succes in de strijd. Tijdens periodes van impasse en reactie is hij ontgoocheld. En nu maken we een periode van tijdelijke achteruitgang en impasse mee in de proletarische wereldbeweging.

Maar communisten, die het bewuste proletariaat vertegenwoordigen, mogen die zich ook laten meegeslepen door de impact van die gebeurtenissen? Moeten zij niet de wetten bestuderen die deze gebeurtenissen veroorzaken, de redenen van de mislukkingen

ontdekken? Moeten zij zich niet wapenen met die lessen en zich voorbereiden om de beslissende slag toe te brengen aan de vijand?

Dat is zeker de weg die echte communisten volgen.

Een stervend kapitalistisch systeem kan nooit terug keren naar zijn jonger stadium

Als iemand zou willen bewijzen dat de weg van de Oktoberrevolutie niet meer geldig is en hij daarbij niet op de burgerlijke propaganda, maar op de ontwikkelingswet van de maatschappij beroep zou doen, dan moet hij aantonen dat het fundamentele uitgangspunt waarop de weg van de Oktoberrevolutie gebaseerd was, een fundamentele wijziging onderging door de contrarevolutie.

Wat is dat uitgangspunt?

Dat het wereldkapitalisme, nadat het zijn hoogste stadium, het imperialisme, heeft bereikt, stervend is en dat de tijd van de proletarische revolutie aangebroken is.

De contrarevolutie heeft een en ander veranderd. Maar heeft ze een fundamentele verandering teweeg gebracht in dat uitgangspunt, waardoor de weg van de Oktoberrevolutie niet meer geldig zou zijn?

Toen Marx de ontwikkelingswetten van de maatschappij bestudeerde, toonde hij aan dat in tegenstelling tot veranderingen in de natuur, het bewustzijn een rol speelt bij sociale veranderingen. Hij toonde ook aan dat de veranderingen en de revolutie niet afhangen van wat iemand graag heeft of niet. Die veranderingen worden beheerst door objectieve wetten die niet door het menselijke bewustzijn geschapen of vernietigd kunnen worden. Als de mens de voorwaarden begrijpt waarin een bepaalde wet van kracht is, dan kan hij gunstiger of minder gunstige voorwaarden scheppen voor het al dan niet werken van die wet.

Marx toonde ook aan dat de productiekrachten altijd dynamisch en in beweging zijn, terwijl de productieverhoudingen relatief star zijn. Dat is vooral zo in de uitbuitende maatschappijen omdat daar de leidende uitbuitende klasse de productieverhoudingen niet wil aanpassen aan de steeds groeiende productiekrachten. Tijdens de ontwikkeling van de maatschappij komt er een fase waarin de bestaande productieverhoudingen in botsing komen met de steeds groeiende productiekrachten. Als de tegenstelling tussen beiden onverzoenlijk wordt, zal het systeem sterven. Om de groei van de productiekrachten en van de sociale productie te verzekeren, wordt het wijzigen van de productieverhoudingen dan een absolute noodzaak. Die materiële voorwaarde luidt het tijdperk van de revolutie in.

Als we een beetje teruggaan in de geschiedenis dan zien we dat het kapitalisme in een ver verleden niet bestond. Het ontstond door het omverwerpen van het feodalisme op een ogenblik dat dit reactionair geworden was. In het begin was het kapitalisme niet alleen progressief maar ook revolutionair. Het droeg bij tot de ontwikkeling van de moderne wetenschap en technologie en vergrootte zo de sociale productie op twee vlakken: het materiële en spirituele. Het bracht een snelle ontwikkeling teweeg in alle sferen: politiek, economisch, sociaal en cultureel. Niettemin is het kapitalisme ook een systeem van uitbuiting. Het wordt beheerst door wetten. Het is zeker niet de allerlaatste ontwikkelingsvorm van de maatschappij. Ook het kapitalisme moet veranderen. De

geschiedenis toont aan dat het kapitalisme belangrijke veranderingen onderging, gaande van het stadium van de vrije concurrentie tot de monopolievorming. Lenin, die het kapitalisme in het stadium van het monopolie of het imperialisme bestudeerde, heeft aangetoond dat, in dat stadium, het kapitalisme op wereldvlak stervend is en dat de kapitalistische productieverhoudingen een rem zijn voor de groeiende productiekrachten. De sociale productie op materieel en spiritueel vlak kan niet meer ontwikkelen zonder de kapitalistische productieverhoudingen te vervangen door socialistische verhoudingen. Enkel het proletariaat kan die historische taak volbrengen. Dan breekt de periode aan van het imperialisme en de proletarische revolutie.

De Oktoberrevolutie bevestigde deze historische ontdekking van Lenin.

Om te bewijzen dat de weg van de Oktoberrevolutie niet langer geldig is, tracht men aan te tonen dat de contrarevolutie het stervend kapitalisme zodanig nieuw leven heeft ingeblazen dat het opnieuw progressief geworden is en groeit. Maar een stervend systeem kan nooit terug naar zijn jonger stadium.

Er zijn gewiekste burgerlijke theoretici die de mensen ervan trachten te overtuigen dat er na Lenin een technologische revolutie plaats had die een radicale omwenteling veroorzaakte in de socio-economische toestand van de wereld en een eind maakte aan het verschil tussen de klassen. Daarom zou het marxistisch concept over de klassenstrijd en de revolutie voorbijgestreefd zijn.

Die burgerlijke propaganda heeft een deel van de zogezegde marxisten aangetast. Zij vonden nu zelf ook dat de proletarische revolutie zoals Marx, Engels en Lenin die uitwerkten op enkele punten moet herzien worden omdat er nu nieuwe omstandigheden zijn. Maar die zogezegde marxisten met hun verwarde ideeën falen er jammerlijk in de ontwikkelingswet van de maatschappij te begrijpen. Want de klassen, die in de loop van de geschiedenis ontstaan zijn als gevolg van het ontstaan van het privé-bezit van de productiemiddelen, kunnen enkel opgeheven worden door de afschaffing van dat privé-bezit.

Het sociaal bezit van de productiemiddelen is een garantie voor de ononderbroken ontwikkeling van de wetenschap, de technologie en de productiekrachten. Het sociaal bezit van de productiemiddelen maakt het mogelijk de productie tot een peil van overvloed te brengen wat de fundamentele voorwaarde is om het privé-bezit en de klassen te kunnen afschaffen. In het stadium van het stervende kapitalisme doet elke technologische vooruitgang de crisis alleen maar toenemen omdat de nood aan arbeidskrachten erdoor vermindert en dat doet de klassenstrijd toenemen.

De contrarevolutie, de technologische revolutie, de mondialisering of de liberalisering kunnen het kapitalisme niet te redden...

Lenin heeft aangetoond dat het wereldkapitalisme, nadat het in het stadium van het imperialisme kwam, de periode van zijn algemene crisis is ingegaan. En Stalin heeft aangetoond dat het wereldkapitalisme na de Tweede Wereldoorlog, de derde fase van zijn algemene crisis inging. Het speelde zelfs de relatieve stabiliteit kwijt die het had voor de oorlog.

De juistheid van de conclusie van Lenin en Stalin wordt bewezen door het feit zelf dat na de contrarevolutie, noch de herovering van de grote gebieden die aan haar controle

ontsnapt, noch de zogenaamde technologische revolutie, noch de mondialisering en liberalisering, het wereldkapitalisme konden redden uit zijn steeds scherper wordende crisis. De economische toestand van alle kapitalistische landen, zowel de ontwikkelde als de minder ontwikkelde, toont dat aan. Dit wordt ook bewezen door de ontwikkelingen in al de vroegere socialistische landen en in het bijzonder in Rusland: na het herstel van het kapitalisme werd de economie er in een volledige crisis gedompeld.

In het stadium van het stervende kapitalisme kan geen enkele technologische ontwikkeling, geen enkele economische maatregel en ook geen enkel politiek manoeuvre de crisis oplossen en het kapitalisme redden van zijn onvermijdelijke ineenstorting. Er is een revolutionaire oplossing vereist. Historisch gezien is de socialistische revolutie onvermijdelijk. Maar wil dat zeggen dat er niets veranderd is in de wereldsituatie sinds de contrarevolutie?

Natuurlijk zijn er wel degelijk belangrijke veranderingen in de toestand opgetreden na die contrarevolutie.

Vooreerst heeft de contrarevolutie de krachtverhoudingen in de wereld gewijzigd. De krachten van de vrede, de vooruitgang en de revolutie werden verzwakt en de krachten van de oorlog, de reactie en de contrarevolutie zijn agressiever geworden. Dat heeft zonder twijfel de revolutie moeilijker maar niet onmogelijk gemaakt. Het kapitalisme staat elke dag dichterbij zijn totale en onvermijdelijke failliet. Maar er zullen pas fundamentele en kwalitatieve veranderingen in de wereldsituatie optreden als het imperialisme als wereldsysteem volledig uiteengevallen zal zijn.

Ten tweede kan geen enkele revolutie gekopieerd worden. Om de concrete lijn voor de revolutie in een bepaald land vorm te geven moeten de marxistisch-leninistische fundamentele waarop de weg van de Oktoberrevolutie gebaseerd was op de concrete omstandigheden van dat land toegepast worden. Een marxistisch-leninistische evaluatie van de huidige wereldsituatie laat zien dat de weg van de Oktoberrevolutie geldig blijft en dat hij geldig zal blijven gedurende heel de periode van het imperialisme en de proletarische revolutie. De val van het socialisme was het gevolg van het afwijken van het marxisme en niet van het vasthouden aan het marxisme-leninisme en aan de weg van de Oktoberrevolutie.

De staat, het revolutionair geweld en de dictatuur van het proletariaat

Terwijl het proletariaat de socialistische revolutie doorvoert, wordt het geconfronteerd met het vraagstuk van de staat, van het revolutionaire geweld en van de dictatuur van het proletariaat. Die vraagstukken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Rond die vraagstukken is er heel wat verwarring gezaaid door de burgerlijke ideologen en de revisionisten. Om de revolutionaire overwinning te kunnen behalen moeten de revolutionairen een klare kijk hebben op die vraagstukken.

De staat, een instrument voor de onderdrukking van de ene klasse door de andere

Lenin toonde aan dat de primordiale vraag van de revolutie de vraag van de staatsmacht is. Bovendien stelt hij dat "volgens Marx, de staat het instrument is van de overheersing van een klasse, een instrument voor de onderdrukking van de ene klasse door de andere".¹

Uit die eenvoudige maar precieze definitie van de staat volgt duidelijk dat de kapitalistische staat het instrument is van de overheersing van de kapitalistische klasse. De staat, hoe democratisch hij ook mag lijken, organiseert de onderdrukking van de arbeidersklasse en de andere werkende massa's. Meer nog, hij verdedigt het kapitalistische uitbuitingssysteem. Natuurlijk kan de staat die de uitbuiting verdedigt niet door het proletariaat gebruikt worden om een nieuw systeem te ontwikkelen dat de maatschappij van de uitbuiting van de ene mens door de andere zou verlossen. Volgens Lenin "hebben de uitbuitende klassen de politieke macht nodig om de uitbuiting in stand te houden, dus voor het egoïstische belang van een onbeduidende minderheid tegen de grote meerderheid van het volk. De uitgebuite klassen hebben de politieke macht nodig om elke vorm van uitbuiting volledig af te schaffen, dus in het belang van de grote meerderheid van het volk tegen de onbeduidende minderheid, de grootgrondbezitters en de kapitalisten."2

De essentie van de arbeidersstaat is de revolutionaire dictatuur van het proletariaat

De arbeidersklasse moet de kapitalistische staat vervangen door de arbeidersstaat. Maar wat kan de vorm zijn van die nieuwe staat?

In zijn werk *Kritiek op het programma van Gotha* schrijft Marx: "Tussen de kapitalistische maatschappij en de communistische, is er een periode van revolutionaire omvorming. Daarmee gaat ook een periode van politieke overgang gepaard waar de staat niet meer of minder is dan de revolutionaire dictatuur van het proletariaat".

Die ontdekking van Marx jaagt de burgerij de stuipen op het lijf. Daarom richt ze van bij het begin al haar aanvallen op het marxistisch concept van de dictatuur van het proletariaat.

Niet alleen de burgerij, maar ook de revisionisten brengen de burgerlijke denkwijze binnen bij de arbeidersklasse - van de renegaat Kautsky over de renegaat Chroesjtsjov tot de contra-revolutionair Gorbatsjov. Allen hebben ze geprobeerd aan te tonen dat dictatuur gelijk staat met het ontkennen van de democratie en de individuele vrijheid. De burgerij van haar kant, heeft haar staat trachten voor te stellen als de "welvaartstaat", "de zuivere democratie", enz. Maar toen Lenin op een briljante manier het echte karakter van de kapitalistische staat en de socialistische staat uit de doeken deed, schreef hij: "De vormen van de burgerlijke staten zijn zeer gevarieerd, maar hun essentie is steeds dezelfde. Bij grondige analyse zijn al die staten, wat ook hun vorm is, zonder enige twijfel een dictatuur van de burgerij. De overgang van het kapitalisme naar het socialisme zal zeker een waaier aan politieke vormen voortbrengen, maar de essentie zal dezelfde zijn - de dictatuur van het proletariaat."3

Deze uiteenzetting over het ware karakter van de kapitalistische staat maakt brandhout van de mythe van de "verzorgingsstaat" of het "rijk van de democratie". De essentie van alle burgerlijke staten is "de dictatuur van de burgerij". Parlementen en congressen zijn middelen om de werkelijkheid te verdoezelen. Toen kameraad Shibas Ghosh, een waardig leerling van Lenin, een grondige analyse maakte van het karakter van de kapitalistische staten, vooral die van de naoorlogse periode waar het wereldkapitalisme het hoofd moet bieden aan een diepgaande en onoplosbare crisis, merkte hij op dat alle ontwikkelde en ook de zich ontwikkelende kapitalistische staten, teruggrijpen naar het fascisme. Daarenboven wees hij er op dat door de kapitaalsconcentratie, de politieke macht ook meer en meer gecentraliseerd wordt. Daardoor ontstaat een administratief

fascisme waarin het parlement een toneelspel wordt dat de echte macht moet verbergen die door het bureaucratisch en het militair-industrieel bestel uitgeoefend wordt. In heel wat burgerlijke landen is het parlement niet meer in staat de belangen van het kapitaal te dienen en de burgerij, kampioen van de zogezegde democratie, ontbond er het parlement en stelde er een militaire dictatuur in.

Diegenen die niet verblind zijn door de burgerlijke vooroordelen zullen snel de simpele waarheid die Lenin uitlegde begrijpen: er bestaat geen democratie die boven de klassen staat. Ofwel is er een burgerlijke democratie (de democratie van een uitbuitende minderheid), ofwel een proletarische democratie, de democratie voor de grote meerderheid van de werkers. De burgerlijke staten verzekeren de democratie van een zeer kleine minderheid terwijl de socialistische staten de democratie van de grote meerderheid van het volk verzekeren. De burgerlijke staten beschermen het uitbuitingssysteem daar waar de socialistische staten de uitbuiting van de mens door de mens afschaffen.

Dus zij die de wetten van de ontwikkeling van de maatschappij begrijpen zien duidelijk in dat de echte strijd om de democratie voor de meerderheid in te stellen en de verwezenlijking van de ware individuele vrijheid, de strijd is voor de invoering en voor de versterking van de socialistische staat, of met andere woorden de strijd voor de dictatuur van het proletariaat. Want alleen de dictatuur van het proletariaat kan de voorwaarden scheppen voor de afschaffing van de klassen en op die manier het proces versnellen van de uitdoving van de staat.

De burgerij die macht heeft, dringt het geweld op aan de arbeidersklasse

Maar kan het proletariaat zijn regime instellen en een einde maken aan de uitbuiting door gewoonweg het staatsapparaat kant en klaar over te nemen en voor zijn eigen doeleinden te gaan gebruiken? Marx en Engels toonden aan dat alle voorgaande revoluties de staatsmachine perfectioneerden daar waar dit apparaat gebroken moet worden. Men doet de uitbuiting niet verdwijnen door een uitbuitende staatsmachine te perfectioneren.

De noodzaak van de vernietiging van de burgerlijke staat doet de vraag van het revolutionaire geweld rijzen. In haar leugencampagne stelt de burgerij dat de communisten in alle omstandigheden het revolutionaire geweld voorstaan. Voor de communisten hangt de vraag van een geweldloze of gewelddadige overgang slechts van één zaak af: zal de burgerij al dan niet gewapend weerstand bieden tegen de machtsovername door het proletariaat en de andere uitgebuite massa's? Als de burgerlijke staat gewapend weerstand biedt, dan zal de revolutie zeker gewelddadig worden. De burgerij die aan de macht is, dringt haar geweld op aan het proletariaat. Dat is een feit.

Lenin heeft aangetoond dat het leger en de politie de belangrijkste instrumenten zijn van de staatsmacht. De burgerlijke staten zijn zeer gecentraliseerd en uitgerust met de modernste wapens. Het zou natuurlijk naïef zijn te denken dat de burgerij die de macht in handen heeft, zal toelaten dat het proletariaat en de andere uitgebuite klassen de macht zouden grijpen, zonder gewapend weerstand te bieden.

In de huidige omstandigheden, waar de macht van de USSR, het socialistisch kamp en het kamp van de vrede niet meer bestaan, worden de imperialisten steeds agressiever en

grijpen alle kapitalistische staten terug naar het fascisme. In die omstandigheden is spreken van de vreedzame overgang naar het socialisme niet alleen dom maar ook verraad aan de revolutie.

In zijn briljante analyse van de historische ontwikkeling van de proletarische revolutie zegt Stalin: "Natuurlijk is het zo dat in een verre toekomst, als het proletariaat in de belangrijkste kapitalistische landen gewonnen zal hebben en als de huidige kapitalistische omsingeling plaats gemaakt zal hebben voor een socialistische omsingeling, dat dan de weg van de 'vreedzame' ontwikkeling perfect mogelijk zal zijn in sommige kapitalistische landen. Want gezien de voor hen 'ongunstige' internationale toestand zullen de kapitalisten het rationeler vinden 'uit volle overtuiging' ernstige toegevingen te doen aan het proletariaat. Maar die hypothese heeft slechts betrekking op een verre en mogelijke toekomst. Voor de onmiddellijke toekomst is die hypothese totaal, maar dan ook totaal ongegrond."⁴

Die stelling van Stalin is nog steeds geldig en ze wordt nog bevestigd door de negatieve ontwikkeling van de wereldsituatie die veroorzaakt wordt door de contrarevolutie.

Alleen als het proletariaat in staat is het revisionisme te overwinnen en dat niet enkel op ideologisch en politiek vlak, maar ook op organisatorisch vlak, zal het in staat zijn de proletarische revolutie vooruit te sturen tot aan de overwinning.

Krishna Chakraborty is lid van het Centraal Comité en Verantwoordelijke voor de internationale relaties van het Centrum voor Socialistische Eenheid van India (Socialist Unity Centre of India - SUCI). De hier gepubliceerde tekst is het rapport dat voorgelegd werd op het Internationaal Seminarie van de Internationale Communistische Beweging in Brussel op 2-4 mei 1997.

Noten

- 1 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.271. (Engelse editie)
- 2 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.321. (Engelse editie)
- 3 Lenin, Selected Works, Deel 2, p.239. (Engelse editie)
- 4 Stalin, Vraagstukken van het leninisme, p.52. (Engelse Editie)